

ET LANDSBYHUS PÅ GØRDING HEDE

Om huskonstruktion i tidlig jernalder.

AF HARALD ANDERSEN

Vest for stationsbyen Vemb ligger – klemt op mod Nissum fjord – det lille fiskersogn Gørding. Sognets nordlige del var indtil for få år siden flad, uberørt hede, der gik i eet med de store hedestrækninger i nabosognene Nees og Møborg. Nu tegner snorlige plantefurer deres mønster over heden. Om få år vil plantagens fyrretræer have kvalt de sidste rester af lyng og endnu et stykke vestjysk natur være slettet ud til gavn for driftige rydningsmænd.

Den skelsættende dag i stedets historie, da de første plantefurer blev lagt, kom jeg tilfældigt over heden. Jeg vekslede et par ord med manden, der pløjede, og fik af ham at vide, at han en times tid i forvejen havde pløjet et par lerkrukker op. Jeg så på stedet. Der lå ganske rigtigt skårene af tre–fire sorte lerpotter. Men hvordan kom de her på heden? Jeg så –. Og pludselig var den flade hede, jeg netop var gået over, ikke flad mere. Langstrakte, firkantede højninger hævede sig umærkeligt over omgivelserne. For mit undrende blik rejste en landsby sig af lyngen – en landsby forladt og glemt for 2000 år siden. Jeg så dens syv huse liggende i en bue omkring den åbne plads med bybrønden, de lerklinede vægge, lyngtagene og røgen, der snoede sig ovenud gennem lyrehullerne. Jeg hørte hundene glamme fra dørene og så børnene lege skjul om hus-hjørnerne.

Men heden havde mere at fortælle. En halv kilometer længere mod øst lå landsbyens marker, et betydeligt areal ved velbevarede digevoldninger. En rig arkæologisk arbejdsmark åbnede sig på denne dag i krigsåret 1943.

I de seks følgende år indtog undersøgelsen af dette sted en fremtrædende plads på Nationalmuseets ønskeseddel. Men først i 1949 lykkedes det at skaffe de fornødne pengemidler til veje. I samarbejde med Danmarks internationale Studenterkomité blev der det år rundt omkring i landet arrangeret store arkæologiske arbejdslejre for udenlandske stu-

denter. Gørdinglejren så dagens lys i begyndelsen af juli 1949, og i de følgende tre måneder fandt da den udgravning sted, som nu skal nærmere omtales.

Ledelsen af det arkæologiske arbejde var overdraget konservator K. Thorvildsen, fru Elise Thorvildsen og undertegnede. Flere andre danske arkæologer deltog i udgravningen og sammen fordelte vi arbejde og mandskab således, at ialt tre huse i sommerens løb blev undersøgt. Af disse lå hus I og II med hjørnerne sammen i landsbyens vestende, mens hus III lå i byens østlige del. Det viste sig hurtigt, at alle tre huse – og formentlig hele landsbyen – var nedbrændt. Bebyggelsen synes at have været kortvarig. Der var intetsteds tegn til, at nye huse var bygget på gamle tomter. Samtlige undersøgte huse må dateres til førromersk jernalder.

Fundmæssigt set var husene II og III langt de rigeste. Et meget betydeligt og interessant lerkarmmateriale blev her fremgravet. I hus I, hvis undersøgelse jeg forestod, var det derimod kun småt med lerkar. Der fandtes vel en del skår, men de var alle stærkt ødelagte og uden større interesse. Hvad huskonstruktionen angår viste derimod dette hus særdeles interessante træk. Disse iagttagelser blev dog først gjort i udgravningens allersidste dage. Og da var hus II og III's glade udgravere forlængst rejst hjem med kasser fulde af lerkrukker.

Udgravningen af Gørdingpladsen er endnu uafsluttet, og en samlet behandling af fundet må udskydes til senere. Nedenstående fremstilling omhandler udelukkende hus I, det vestligste hus i landsbyen.

Den højning, der før udgravningen markerede husets beliggenhed, var som nævnt ganske lav – kun indtil 20 cm høj (fig. 1 og 3). I langsiderne sporede ganske svage sænkninger, der ligesom antydede to døre. En hedevej, der – skønt gammel – dog ikke i alder kunne hamle op med hustomten, havde desværre skåret sig tværs gennem husets vestende, hvor den havde lavet betydelig ravage i husets køkkentøj.

Udgravningsmetoden var den, at huset, samtidig med at det blev udgravet fra fladen, blev gennemskåret på langs og tværs med snitgrøfter, der førtes helt ned i den urørte undergrund. Stolpehuller blev gennemskåret på to leder med lodrette snit, hvilket giver bedre mulighed for iagttagelse af hældning, stolpespor m. m. end den ellers sædvanligt anvendte tømning.

Husets indretning var den fra andre jernalderhuse velkendte: Inddeling i to rum, hvoraf det vestlige med lergulv har været anvendt til beboelse, mens husets østende har tjent til stald.

Husomridset stod tydeligt optrukket ved en bræmme af ler – åbenbart nedskredet vægler. Dette ler lå, viste det sig senere, så godt som alt sammen inde i huset (fig. 1). Væggene er altså ved branden væltet indad. Enkelte steder fandtes klumper af brændt ler, der sikkert må opfattes

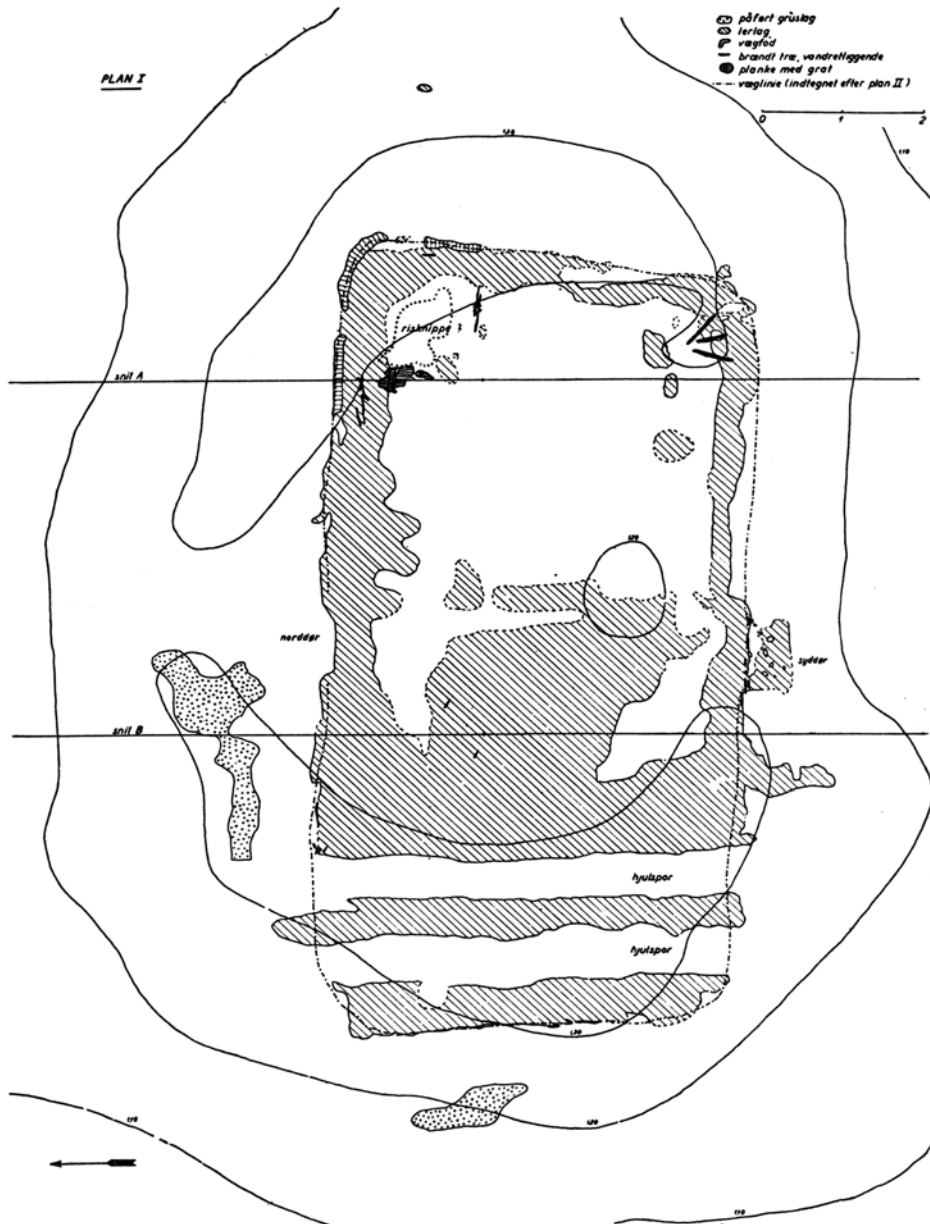

Fig. 1. Lergulv og nedskredet vægler i huset. Enkelte i teksten særligt omtalte forkullede træstykker er indtegnet. Kurverne angiver formen af jordoverfladen før udgravningens påbegyndelse.

Clay floor and fallen wall clay within the house. Some carbonised pieces of wood, specially mentioned in the text, are drawn in. The contours give the ground surface before excavation commenced.

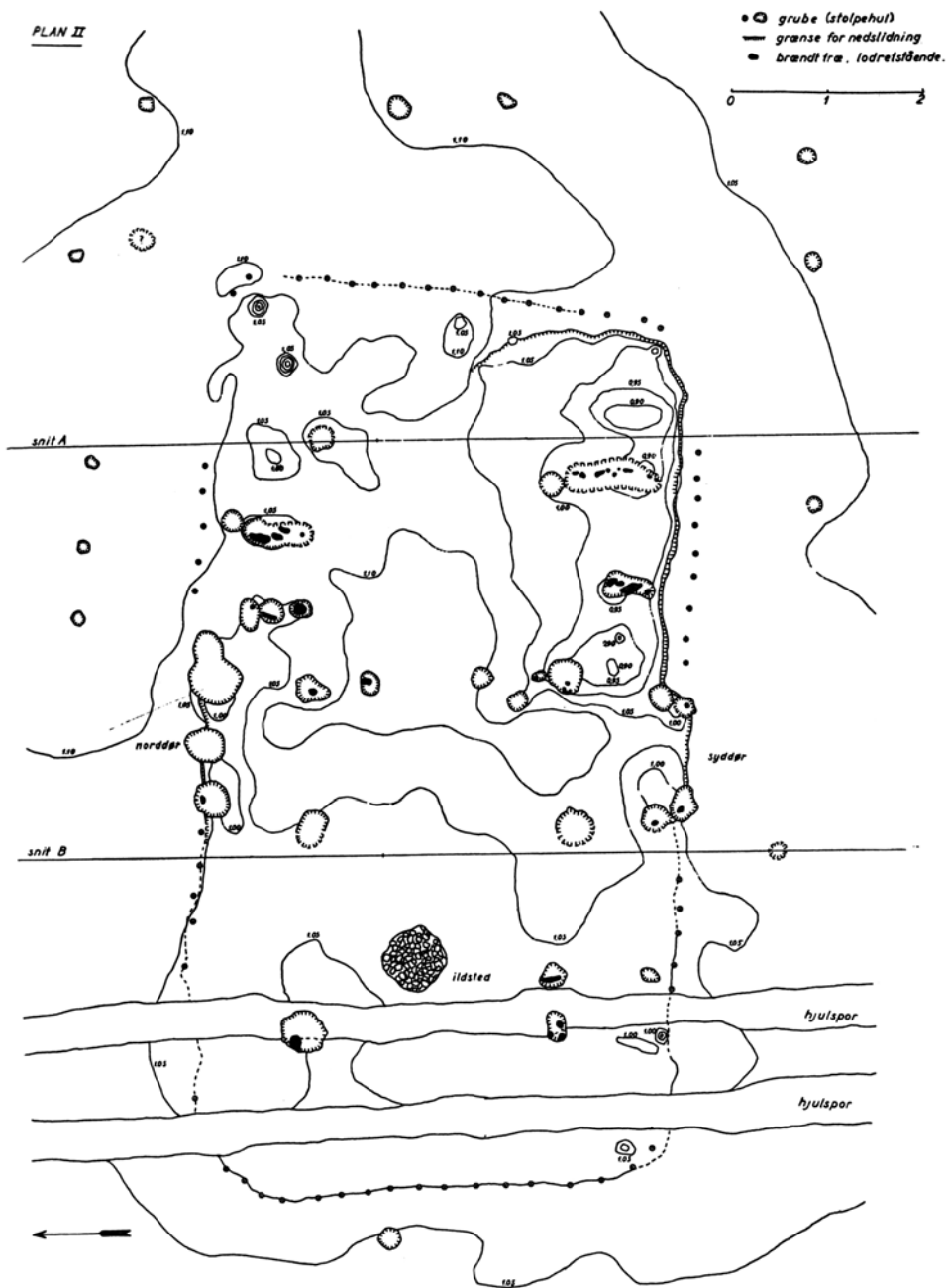

Fig. 2. Stolpehuller og forkullede stolper tegnet efter at de dækkende lag af ler og sand er fjernet. Kurverne angiver formen af den afrensede undergrundsoverflade.

Bemærk nedslidningerne.

Post holes and carbonised posts drawn after the superimposed layer of clay and sand had been removed. The contours give the uncovered subsoil surface. Note the worn hollows.

som lerklining til trods for, at der ikke nogetsteds fandtes tydelige gren-aftryk.

Først da ler og flyvesand var fjernet helt ned til det lyse blegsandslag, der markerede den urørte undergrund, viste der sig spor af selve væggen. Med en indbyrdes afstand af ca. 30 cm sås her mørke, femørestore pletter i sandet (fig. 2, 4 og 5). Disse pletter var ret vanskelige at få øje på i det spættede hedesand; men een gang erkendt kunne de, med enkelte afbrydelser på grund af dårlige iagttagelsesforhold, følges hele huset rundt. Ialt indmålte 59 sådanne pletter, og af disse må i hvert fald de 45 anses for »sikre«. Disse pletter må uden tvivl opfattes som huller efter vægkæppe, der har båret den risflettede, lerklinede væg. Lignende vægstolpehuller er fundet ved talrige andre jernalderhustomter, omend det er sjældent at finde dem så små, som det her var tilfældet. Kun i et eneste af

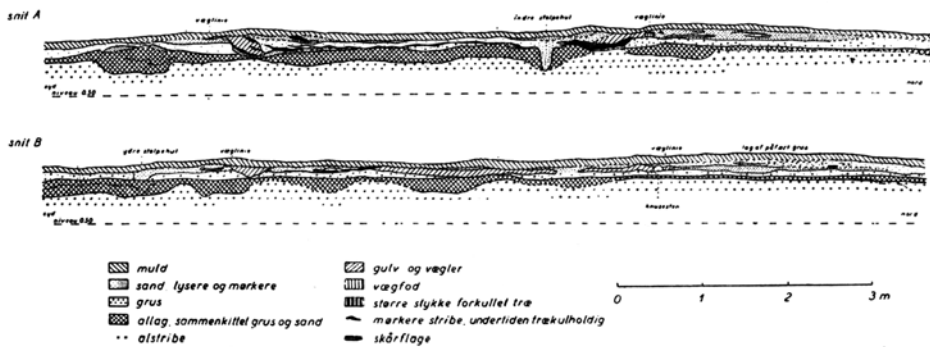

Fig. 3.

hullerne stod en stump brændt træ tilbage. I husets østende lå imidlertid flere forkullede stokke med længderetning vinkelret på vægretningen. De må sikkert opfattes som indvæltede vægkæppe (fig. 1 og 6). Flere steder sås brændte pinde, der sikkert er rester af væggenes risfletning. Ved husets nordøsthjørne var på et stykke selve foden af lervæggen bevaret. Den lave lerbalk lå netop over rækken af vægstolpehuller. På to steder var hulrækken afbrudt af større nedgravninger, nemlig på dørenes plads.

Et stykke indenfor væglinjerne fandtes – her som ved talrige andre jernalderhuse – to rækker af nedgravninger efter svære, tagbærende stolper. I flere af disse nedgravninger sad endnu øverst rester af den brændte stolpe, og mange steder kunne nedadtil følges et mørkt, lodretstående stolpespor.

Hermed skulle efter de gængse forestillinger om jernalderhuses udseende husets konstruktive problemer være løst. Et højremshus med lerklinede vægge, en velkendt hustype fra Danmarks ældre jernalder. Stor

Fig. 4. Husets vestende set sydfra. Parallelt med hjulsporet, tæt forbi den opstående jordsøjle, aner man husets gavllinje markeret ved en regelmæssig række af mørke pletter i hedesandet. Pletterne er spor af vægkæppe. Sml. plan II.

The west end of the house viewed from the south. The gable end of the house can be seen as a row of regular dark patches in the heath sand, running parallel with the wheel tracks close by the earth pillar. The patches are traces of the wall uprights.
Cf. plan II.

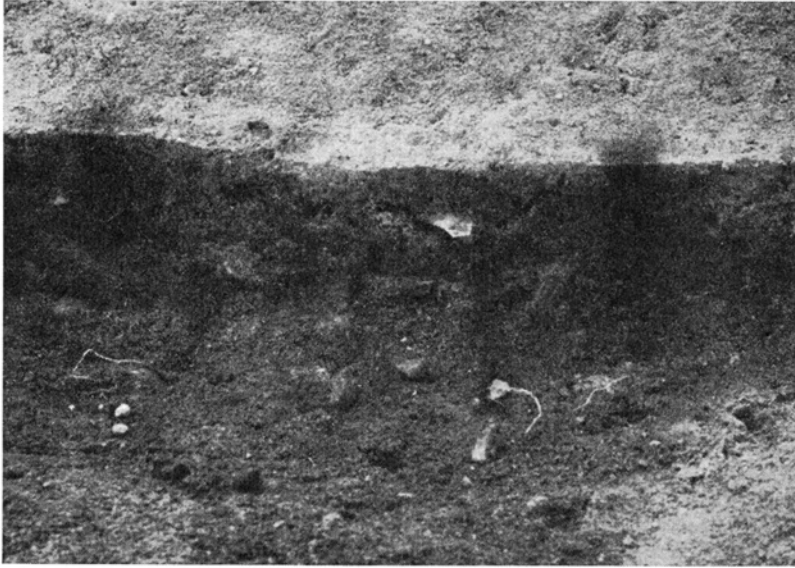

Fig. 5. Lodret snit gennem sporene efter to vægkæppe. De enkelte »stolpehuller« er ca. 5 cm i diam.
Vertical section through traces left by two wall uprights. The "post holes" are each about 5 cms. in diameter.

var overraskelsen, da der også uden for huset begyndte at vise sig stolpehuller. Disse huller var ikke særlig store og ret overfladiske. På ganske enkelte undtagelser nær fandtes de kun om husets østende, hvilket dog ikke behøver at betyde, at stolper har manglet om vestenden, thi det er sandsynligt, at adskillige – måske de fleste – huller i dette system ikke har været dybe nok til at nå ned i undergrunden, og at de er undgået opmærksomheden, da de øvre lag bortgravedes. Lykkeligvis skar en af de gennem huset anlagte snitgrøfter netop igennem et sådant højtliggende stolpehul – et hul, der ellers ikke ville være blevet erkendt (se fig. 3, snit B.). Det syntes at have hældning indefter, en iagttagelse, der desværre ikke kunne gentages ved de andre for sent erkendte huller, hvoraf kun bunden stod tilbage. Hullerne tegnede – omend ufuldstændigt – en firkantet ramme uden om huset (fig. 2). Rammens langsider lå godt en meter fra husvæggen. Den østlige kortsider derimod to meter fra gavlen. Ved husets vestgavl var kun bevaret et enkelt stolpehul. Det lå i en afstand af kun en halv meter fra væggen.

Langs med husets nordlige langside i en afstand fra huset, der nogenlunde svarer til den ydre hulrækkes, lå en bred grusstribe, der sikkert ikke kan være nogen naturlig dannelse, men må være kunstigt tilført (se fig 1 og 3 B.). En lignende stribe iagttoges langs husets vestgavl.

Før vi forsøger at opklare de ydre stolpehullers og grusstribernes problem, vil vi endnu engang vende tilbage til vægkonstruktionen. Kan

det tænkes, at huset i virkeligheden har haft jordvægge, og at det, som i første omgang opfattedes som en lerklinet væg, i virkeligheden har været et lerpanel holdt på plads af risfletning – en konstruktion, som menes påvist ved flere andre jernalderhuse? Den omstændighed, at vægleret er styrtet *ind* i huset, kunne jo pege i den retning, og også de netop omtalte grusstriber, der løber parallelt med væggen, men holder en afstand af knapt een meter fra husets indre rum, synes at tale for denne løsning, thi uden al tvivl må der have været et eller andet, som har forhindret grusstriberne i at brede sig helt ind til vægstolperne, og den tanke er nærliggende, at det kan have været en jordvæg. Hertil må svares, at selv lave jordvægge uden tvivl ville have efterladt sig kraftigere spor i den uberørte hede end den ganske lave – kun indtil 20 cm høje – jordhøjning, som før udgravningen markerede husets plads. I begge de opmålte tværsnit (fig. 3) sås ganske vist i jordhøjningen tynde striber, der kunne lede tanken hen på vegetationslag i en af græs- eller lyngtørv bygget jordvæg. Afdelingsgeolog J. Troels-Smith, der under udgravningen aflagde besøg på stedet, udtalte sig imidlertid mod denne antagelse. Striберne og dermed også jordhøjningen i sin helhed – måtte efter hans mening antages

Fig. 6. Huset under udgravning, set fra øst. Lerlaget er fjernet og det forkullede træværk blotlagt. I hjørnet nederst til venstre ses tre indstyrtede vægkæppe, i hjørnet nederst til højre en samling pindeværk, måske fra et risknippe.

The house in the course of excavation, viewed from the east. The clay layer is removed and the carbonised woodwork exposed. In the bottom left corner three wall uprights which have fallen inwards can be seen, and in the bottom right corner a collection of sticks, perhaps from a bundle of withes.

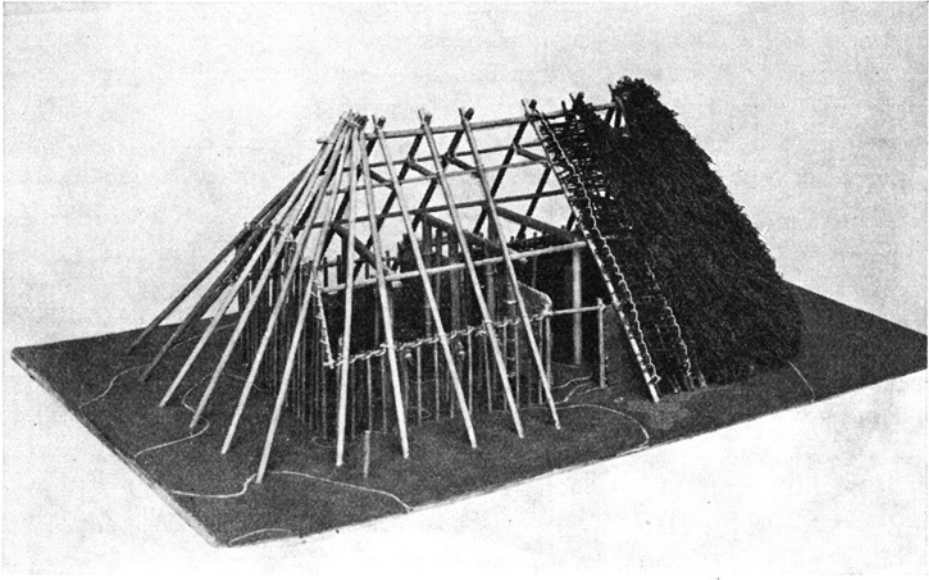

Fig. 7.

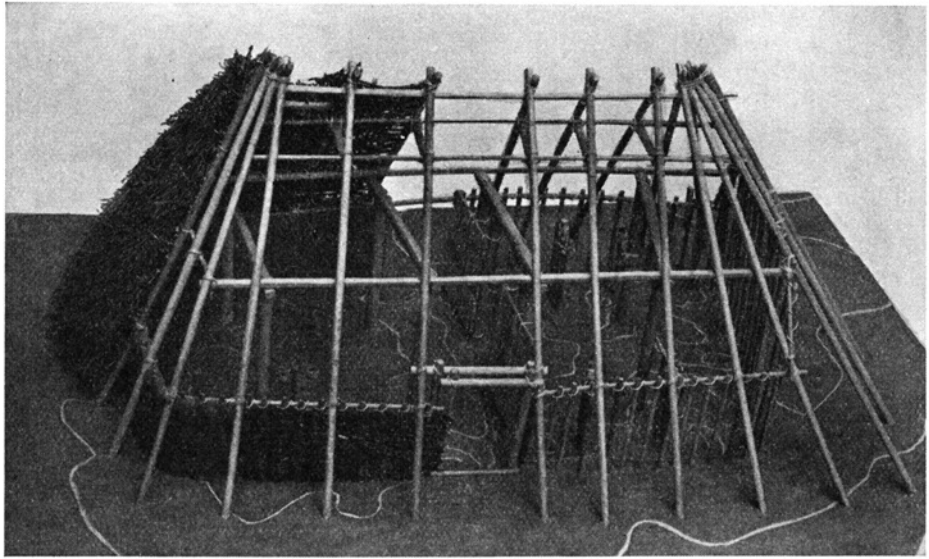

Fig. 8.

Fig. 7 og 8. Rekonstruktion af Gørdinghuset, øverst set fra »nordøst«, nederst fra »sydvest«.
Reconstruction of the Gørding house. Above, viewed from the "northeast"; below, viewed from the "southwest".

at være opstået ved sandfygning. Mod tanken om et jordvægshus taler endelig de ydre stolpehuller, hvis funktion i en tørvebygget væg ville være vanskelig at forklare.

Huset har altså uden tvivl været et lervægshus, og ud fra denne forudsætning må vi da forsøge at forklare de ydre stolpehuller.

Den mest iøjnefaldende mulighed er vel den, at huset har haft en udvendig svalegang i lighed med den, der uden tvivl har været ved vikingetidshusene på Trelleborg. En sådan svalegang ville kunne forklares ganske rimeligt som en beskyttelsesforanstaltning, der har skullet skærme væggene mod fugtighed. Også ved senere tiders lervægshuse har det jo været et problem i den fugtige årstid at holde leret på plads. Herimod taler imidlertid hullernes ringe dybde og den omstændighed, at den ydre stolperækkes afstand fra østgavlen var betydeligt større end dens afstand fra husets langsider. Vi savner også en forklaring på, hvorfor alt vægleret er styrtet ind i huset.

En anden og sandsynligere mulighed er den, at stolperne har været skrånede, der har støttet taget, hvilket kunne synes højst påkrævet for et hus med en så spinkel vægkonstruktion. Stolpehullernes overfladiske anbringelse kunne måske passe meget godt med denne teori, men deres store afstand fra gavlen lader sig atter her vanskeligt forklare. Det synes ikke rimeligt at antage, at sådanne stolper skulle have haft fodfæste så langt fra den væg, de skulle støtte.

Hertil kommer, at ingen af ovennævnte forklaringer siger os det mindste om, hvorfor de to ovenfor omtalte grusstriber løber langs med huset i en afstand af knap en meter uden noget steds at brede sig ind til væggene.

En tredje mulighed, som jeg vil anse for langt den sandsynligste, er den, som er forsøgt anskueliggjort i den model af Gørdinghuset, som ses afbildet fig 7 og 8. Taget har nået helt til jorden. De ydre huller er mærker efter tagspærenes nedre ender. Deres ringe dybde bliver herved fuldt forståelig. Måske er hullerne ikke engang gravet. Måske er de opstået så at sige af sig selv, når vinden har rusket i huset og lidt efter lidt fået tagspærene til at gnave sig i jorden. Det ovenomtalte »skrå« stolpehul kunne meget vel tænkes opstået på denne måde.

En husform som den her foreslåede må i virkeligheden siges at være overordentlig nærliggende i et barsk og blæsende klima som det vestjyske. Dette hus har stået solidt plantet på jorden. Tænker man sig derimod taget afsluttet i almindelig tagskægshøjde, da vil praktisk talt hele tagets vægt komme til at hvile på de indvendige stolper, thi den spinkle, risflettede væg med dens tynde vægkæppe kan næppe have ydet synderlig støtte. Ganske vist har de indre stolper haft sikkert fodfæste i undergrunden, men dog næppe så sikkert, at de i årevis har kunnet modstå trykket af en så »svævende« tagkonstruktion. Disse vanskeligheder overvindes helt ved at føre taget ned til jorden. Man opnår at aflaste de indre stolper

for det meste af tagets tryk, og væggene har nu ikke længere nogen bærende funktion.

At vægleret ligger inde i huset bliver også forståeligt, når man tænker sig taget fortsat ned til jorden. Når et nutidshus brænder, er det som bekendt husets midte og øvre dele, der ødelægges først. Rygningen brænder igennem og styrter ned, taget skrider. Sidst står væggene og tagspærenes nedre dele, der i mange tilfælde helt vil overleve branden og stå tilbage som et sortbrændt skelet af strittende stager, der peger skråt op i luften over den rygende tomt. Tænker man sig en brand rasere et lerklinet oldtidshus med tag af almindelig konstruktion, da vil, såsnart rygningen er brændt igennem, tagspærrerne løsgøres og være stærkt udsat for at skride ud og rive væggen med sig i faldet (fig. 9 A). Med en så spinkel vægkonstruktion som den, der er tale om i Gørding, ville det i hvert fald næppe kunne undgås. Noget sådant vil derimod ikke ske, hvis taget har gået helt til jorden. Spærene støtter mod jordoverfladen og kan ikke skride ud. De vil blive stående, og når branden har udviklet sig tilstrækkeligt, vil de styrte *ind* i huset og tage lervæggen med sig i faldet (fig. 9 B). Muligvis vil denne indstyrtning slet ikke ske under, men først efter branden.

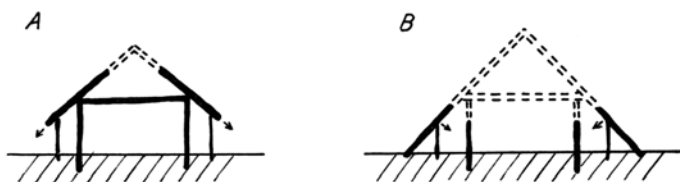

Fig. 9.

Da Gørdinghusets ydre stolperække fortsætter rundt om gavlene – i hvert fald om østgavlen – må man antage, at taget har været afvalmet. Når hulrækkens afstand fra østgavlen er større end dens afstand fra husets langsider, kan det naturligt forklares ved, at gavlkonstruktionen har været som vist på modellen fig. 7. Væghøjden har i gavlen været større end på siderne af huset. Fordelen ved en sådan gavl har muligvis været, at enderne af de »højremme«, der må have hvilet ovenpå de indre stolperækker, ikke støder sammen med en skrå tagflade, men med en lodret væg, hvilket må give en solidere konstruktion.

Om vestgavlen også har set således ud, er mere tvivlsomt. Det eneste stolpehul, der her fandtes bevaret, ligger som nævnt ret nær ved væggen, hvilket kunne tyde på en konstruktion som langsidernes.

De føromtalte grusstriber finder deres naturlige forklaring ved antagelsen af et til jorden gående tag. Gruset har ligget op mod taget, og tagbeklædningen har holdt det i en vis afstand fra husvæggen. Hvis taget i lighed med, hvad man kender f. eks. fra Ginderupbopladsen¹⁾ har været

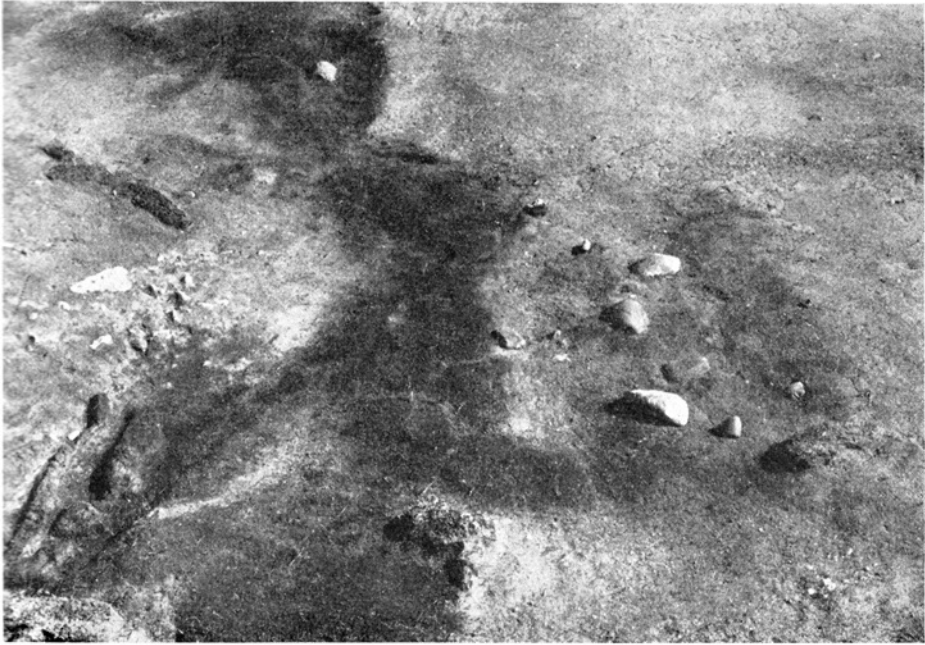

Fig. 10. Lertunge foran syddøren, set fra vest. Stolpen midt i billedets forgrund er den vestlige dørstolpe.
The clay tongue in front of the south door, viewed from the west. The post, centre foreground, is the western doorpost.

beklædt med lyngtørv, kan gruset tænkes simpelthen at være skyllet ned fra disse tørv. Der kan også være tale om sammenskovlede grusdynger, der har tjent som støtte for tagskægget.

Den foreslåede rekonstruktion synes altså på tilfredsstillende måde at forklare alle de under udgravningen gjorde iagttagelser. Den enkle løsning giver mulighed for at danne sig et sjældent klart billede af husets ydre fremtoning. Et enkelt træk i dette billede mangler dog. Vi har ikke på det foreliggende grundlag nogen mulighed for at udtale os om, hvor højt huset har været. Her må vi nøjes med at gætte. En højde fra gulv til rygning på omkring fem meter skulle synes sandsynlig.

★

Vi vil nu se lidt på detaljer i husets indretning. Huset har to døre, en i hver langside; begge fører ind til beboelsesrummet. Syddøren, der åbenbart har været hovedindgangen, har to sæt stolper. Det forreste sæt ligger i væglinjen, det bageste ca. 30 cm inde i huset. Døren må have siddet mellem yderstolperne. Her fandtes i flugt med væglinjen forkullet pindeværk, der på en eller anden måde må have dannet en tærskel. Snarest har den bestået af fletværk eller af tynde sammensnoede stokke.

Fig. 11. Huset under udgravning, set fra nord. Lerlag og træværk er fjernet og undergrunden blotlagt. Midt i beboelsesrummet (t. h.) ses det stenlagte ildsted. I stalden (t. v.) ses de enkelte båse markeret ved nedslidning og rester af skillerum. Stolpehullerne i væggen og det indre af huset er optrukket med mørkt farvepulver. Af de ydre stolpehuller ses enkelte (uoptrukket) i billedets forgrund.

The house in the course of excavation, viewed from the north. The clay layer and the wood-work is removed and the subsoil exposed. In the centre of the dwelling room (on right) the stoneted hearth can be seen, while in the cattleshed (on left) the individual stalls can be distinguished by the worn hollows and the remains of the partitions. The postholes in the walls and the interior of the house are brought out by means of dark-coloured powder. Some of the outer post holes (in their natural state) can be seen in the foreground.

Tæt indenfor tærskelen lå en flad, ikke særlig stor sten, og omkring den sås tydelige nedslidninger i gulvet, åbenbart fremkaldt af færdsel ud og ind gennem døren. Nogen egentlig indgangsbrolægning uden for døren, sådan som vi kender den fra andre lignende huse, fandtes ikke. Derimod iagttoges et lerlag, der som en bred tunge skød ud fra døråbningen (fig. 10). Lerlægningen har dannet en slags fortsættelse af gulvet inde i stuen. Den har åbenbart udfyldt rummet mellem tærskelen og foden af det udskydende tag. Det dobbelte sæt af dørstolper kan muligt tages til indtægt for teorien om den særlige tagkonstruktion. De egentlige dørstolper har af praktiske grunde måttet anbringes i væglinjen. Men taghøjden i denne linje har ikke været tilstrækkelig stor til, at en bekvem dør har kunnet anbringes. Man har da opsat det indre sæt stolper længere inde under taget, hvorved man har vundet højde. Et lille fremspringende tag må vel antages at have forbundet de to sæt stolper.

Norddøren var af mere enkel konstruktion. Her var ingen indre stol-

per. Mærkeligt nok sås der tegn til, at denne dør har været flyttet. Der fandtes nemlig to sæt stolpehuller, forskudt ca. $\frac{1}{2}$ m i forhold til hinanden. Alle fire huller var beliggende i væglinjen. Det vestlige sæt stolpehuller er åbenbart det, der har været sidst i brug. I et af disse huller fandtes nemlig rester af den forkullede dørstolpe. Denne flytning af døren er for så vidt mærkelig, som der ellers ikke i huset fandtes mindste tegn på ombygning eller overhovedet noget, der tydede på særlig langvarig beboelse. Muligvis er forklaringen på det østlige stolpesæt den, at man, da huset blev bygget, er kommet til at grave hullerne forkert, men at fejlen er blevet rettet, inden hullerne nogensinde kom til at indeholde stolper.

En linje trukket tværs over huset mellem øststolperne i de to døre falder nogenlunde sammen med grænsen mellem stuens lergulv og staldens jordgulv. Denne linje var ydermere kraftigt markeret af stolpehuller. Foruden dørstolperne har to af husets indvendige stolper stået i linjen, og indenfor disse endnu to stolper med en indbyrdes afstand, der svarer til en dørs bredde. Endnu to knapt så planmæssigt anbragte stolpehuller fandtes i linjen. Der er næppe tvivl om, at denne stolperække har båret et skillerum mellem stald og stue og at færdselen mellem de to rum er gået gennem en dør i dette skillerum. Tværgående skillerum er med sikkerhed påvist i et af husene på Ginderuppladsen²).

Stalden ligger som nævnt i husets østende – en placering, som denne stald har tilfælles med talrige andre stalde i huse fra ældre jernalder. Grunden til denne beliggenhed er næppe – som lærde folk har ment – at den fremherskende vestenvind har skullet holde den ilde lugt fra dyrenes griserier borte fra jernalderfolkenes næser. Staldlugt har vel ikke generet en oldtidsmand mere, end den generer en nutidsbonde af den lidt ældre skole, der med velbehag hygger sig i sin stald og nyder dyrenes varme. Forklaringen hænger vel snarere sammen med, at anbringelsen af arnen – og dermed lyren – i husets vestende har givet gunstige betingelser for røgens aftræk. Det kendes jo også fra moderne huse, at røgen vil »slå ned« ved bestemte, »forkerte« vindretninger.

Stor har stalden ikke været, kun 4×5 m. Forbavsende klart lå denne oldtidsstald tegnet i hedesandet. Hver enkelt bås lod sig tydeligt erkende, dels ved bevarede rester af båseskillerum, dels ved nedslidninger, hvor kreaturerne har stået. Båseskillerummene har bestået af flade, lodretstående planker, gravet ned side om side med kanterne mod hinanden i korte rækker ud fra væggene. Plankernes rester stod endnu tilbage som brændte stubbe i jorden (fig. 11 og 12). Husets indvendige stolper indgår som naturlige led i skillerummene. Mere eller mindre tydelige båseskillerum er fundet adskillige gange i jernalderhustomter, f. eks. på Ginderupbopladsen³), på Skørbæk hede og i Østerbølle⁴). Nærmest til de her omtalte båseskillerum kommer dog vist de af Gudmund Hatt

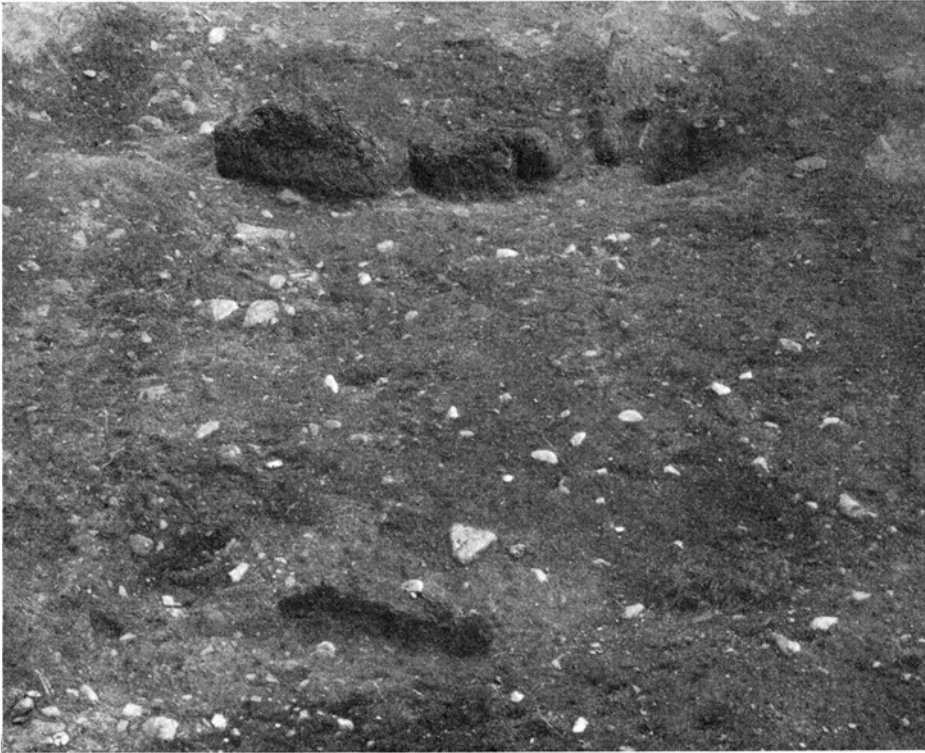

Fig. 12. En af båsene.
One of the stalls.

undersøgte båse i en førromersk hustomt på bopladsen i Nørre Fjand⁵). Fjandbopladsen ligger i fugleflugtslinje kun ti km fra Gørdingbopladsen — hinsides Nissum Fjord.

Der har været seks båse i Gørdinghuset. I de fleste af båsene sås tydelige nedslidninger, der alle var dybest ind mod væggen (fig. 2, 3 A og 11). På grundlag af disse nedslidninger kan det med næsten sikkerhed siges, at kreaturerne må have stået med hovederne mod væggen – altså samme placering, som man oftest ser i en nutidsstald – thi slid af denne art opstår, når kreaturerne skraber i foderet med forbenene. I moderne stalde kan man af lignende årsag undertiden se cementen stampet i stykker i båsenes forreste del. De ret korte båseskillerum kan man også se magen til i nutidsstalde. De dækker kun dyrenes forkrop, og deres funktion er at forhindre, at kreaturerne gør hinanden skade med hornene og æder hinandens foder. Skillerummenes vidnesbyrd går altså i samme retning som nedslidningernes, nemlig at dyrene har stået med hovederne udefter. Hatt har i huse på Fjandbopladsen fundet lignende slidspor som de netop beskrevne. Modsat det her fremførte tyder han dette slid således, at kreaturerne skulle have stået med hovederne ind mod midtergangen⁶).

Staldens nordøsthjørne synes ikke at have været anvendt som bås. Der var her intet spor af nedslidning. På dette sted fandtes derimod en mængde forkullede pinde samt rester af brændt, tosnoet snor. Måske har her ligget et risknippe. Her fandtes endvidere en større forkullet planke, hvori en træliste var indsat i grat – en teknik, som den dag i dag anvendes til sammenføjning af træstykker. Et lignende fund er gjort på bopladsen i Fjand. Listen sad her i de velbevarede rester af en dør. Så heldigt var Gørdingfundet ikke. Det er end ikke muligt at udtale sig om, hvad planken med graten har været brugt til. Men det er ikke uinteressant atter her at finde vidnesbyrd om et højt udviklet snedkerhåndværk i denne fjerne oldtidsperiode.

Hustomtens beboelseshalvdel var som nævnt noget beskadiget af et hedevejspor, som gik tværs igennem husets vestende. Midt i rummet, hvis omfang var 5×5 m, lå arnen, smukt stenlagt med et dækkende lerlag. På arnen lå to omvæltede ildbukke. Der fandtes temmelig mange lerkarskår i denne del af huset; men alt var stærkt opløst og ødelagt. Endvidere fandtes på mange steder omkring arnen et stof, som vistnok var benkul. Lidt syd for arnen var en planke nedgravet i lodretstående stilling. Om dens betydning kan foreløbig intet siges.

Spredt over hele huset lå store mængder af brændt træ. Størstedelen af dette træ var dog for ødelagt til, at dets plads i huskonstruktionen med nogen som helst sikkerhed lod sig bestemme.

*

Et lyngdækket telt af trærafter, et tag stillet op på den flade mark – sådan må Gørdinghuset have taget sig ud. Men hvordan forholder det sig nu med denne mærkelige husform, der her for første gang dukker op på en dansk oldtidsboplads? Har den været et unikum, en pludseligt opstået og atter brat bortdød type? eller har den haft videre udbredelse?

Gørdinghuset er en primitiv hustype. Hele den ukomplicerede konstruktion synes at pege tilbage i tiden. Men samtidig er huset en tiltalende funktionalistisk bygningsform. Den brede grundflade, hvorpå det står plantet, i forbindelse med dets »strømlinjede« form må have gjort det særlig egnet til det evigt blæsende vestjyske klima, som vi så rigeligt fik at føle, mens vi gravede deroppe. Det forlængede tag har samtidig tjent til at holde fugtigheden fra væggene – en vigtig beskyttelsesforanstaltning, der svarer til, når man ved senere tiders bondebygninger har beklædt lervæggene med strå⁷⁾ eller opstabilede tørv⁸⁾. Det skulle være mærkeligt, om en så hensigtsmæssig husform ikke skulle have dannet skole.

At Gørdinghustypen ikke er et blot og bart fantasifoster ses bl. a. deraf, at en meget lignende husform eksisterer den dag i dag. Navnlig i vestjyske hedeegne, men også i Østjylland og på Fyn samt syd for

Fig. 13. Spændhus fra Hjortlund ved Sdr. Omme. Huset har tjent som bolig for en tørvearbejder. Netop sådan må — bortset fra skorstenen — Gørdinghuset have set ud.
K. Uldall fot.

"Spændhus" from Hjortlund near Sdr. Omme. The house has been the dwelling of a peat labourer. The Gørding house must — apart from the chimney — have looked just like this.

grænsen træffer vi den⁹). Det er gået tilbage for den. Som oftest bruges den nu som tørveskur, redskabsrum, fiskebod e. lign. — i ældre tid tillige som bagehus. Kun i undtagelsestilfælde ser man den anvendt til beboelse (fig. 13). Spændhuse eller knæhuse kaldes disse huse på jysk. Husene består simpelthen af et afvalmet tag, som er stillet direkte på den flade mark. Taget kan være tækket med lyng, strå eller græs- og lyngtørv. Sidstnævnte ældgamle tækkemetode er netop i spændhusene bevaret til nutiden¹⁰). Vægge og indvendige stolper findes kun sjældent, hvilket hænger sammen med, at disse huse som regel er ret små. Undertiden er spærene enkeltvis stillet på sten, til andre tider støtter de på vandretliggende remme, som løber tæt over jorden, og som igen er underbygget enten med enkeltliggende sten eller med ganske lave stemmure.

Alle nu eksisterende spændhuse er af ringe alder, thi så primitive huse har naturligvis en meget begrænset levetid. Men nogen rimelig grund til at antage, at denne enkle husform ikke skulle have dybe rødder, kan næppe fremføres.

Vil man søge efter paralleller til Gørdinghuset, da er det naturligvis nærliggende først at se på de andre undersøgte huse på selve Gørdingbopladsen. Desværre var de konstruktive detaljer ikke fuldt så klare i husene II og III som i hus I. Meget tyder dog på, at hus III har været

af en lignende konstruktion som hus I. Væggenes spinkle kæpkonstruktion var i hvert fald ganske tilsvarende. Hus II's vægge synes derimod at have været noget anderledes. Ganske vist iagttoges også her stedvis rækker af huller efter nedstukne stokke. Men ind imellem disse sås der at have stået større stolper. Denne vægkonstruktion, som også er påvist andetsteds, f. eks. på Ginderupbopladsen¹¹), har været i brug til helt op imod vor tid. Den findes træffende skildret i en beskrivelse af et gammelt hus i Gullev i Houlbjerg herred. Der siges heri: »Stolperne var nedgravet henved 1 alen i jorden —. Mellem stolperne var hverken løsholter eller stiber, men blot nogle stænger eller staver rejste fra jorden til op mod remmen, og mellem disse noget fletteværk (vender), hvorpå leret blev opklinet på begge sider.«

Der er altså tale om en noget solidere vægkonstruktion ved hus II end ved husene I og III. En væg som denne skulle være i stand til at bære et tag. Hvorvidt den har gjort det, eller om taget også her har fortsat ned til jorden kan vistnok ikke afgøres.

Ved Lundsgård på Fyn har Erling Albrechtsen og Svend Larsen udgravet en række jernalderhuse¹²). Ved to af hustomterne — begge fra yngre romertid — fandtes huller efter stolperækker udenfor de lerklinede vægge. Ved det ene af disse huse var hullerne ret overfladiske, ved det andet noget dybere og — mærkeligt nok — dybere end selve vægstolpehullerne. Stolpehullerne viste ingen hældning indad, og sandsynligvis har Albrechtsen ret, når han tyder disse huller som spor efter en svalegangskonstruktion. Lundsgårdhuset skulle altså være stamfader til Trelleborghuset snarere end efterkommer af Gørdinghuset. Helt kan tvivl dog ikke udelades, thi, som det nedenfor skal omtales, behøver lodrette yderstolper ikke helt at udelukke muligheden af en spændhuskonstruktion.

Bortset fra Gørding-, Lundsgård-, Trelleborg- og Aggersborghusene kendes udvendige stolper ikke i danske husfund, og Gørdinghuset er altså foreløbig eneste oldtidsspændhus. Heraf bør man dog ikke drage forhastede slutninger om typens ringe udbredelse, thi man må huske, at spændhusets spær ikke har nogen bærende funktion i huset, og at de ydermere to og to holder hinanden i stilling, så at der — for at give spærene fodfæste — kun kræves ganske overfladiske nedgravninger, og sådanne vil ofte være vanskelige — for ikke at sige umulige — at påvise.

Også uden for Danmark er af og til truffet huse med udvendige stolperækker¹³). For de ældre funds vedkommende er det dog på grund af de foreliggende beskrivelers utilstrækkelighed ikke muligt at afgøre, om der er tale om spændhuskonstruktion. En undtagelse fra denne regel danner dog måske en hustomt fra senlatænetid ved Carolath i Nedreschlesien¹⁴). De ydre stolpehuller lå her i en afstand af $\frac{1}{2}$ meter fra husets sidevæg, mens den tilsvarende afstand ved den ene gavlvæg var 1–1 $\frac{1}{2}$ meter. Huset er altså, hvad dette forhold angår, en nøje parallel til Gør-

dinghuset, og der kan være nogen grund til at antage, at konstruktionen har været den samme.

I de senere år er der i Nordvesttysklands og Hollands marskegne undersøgt en del bopladser, som er af overordentlig interesse for forståelsen af det danske fund, dels fordi de i tid og type står Gørdingbopladsen nær, dels fordi den fugtige jordbund har bevaret husenes nedre træværk, således at der her er mulighed for at gøre direkte iagttagelser om ting, som man ellers kun kan nærme sig gennem slutninger af mere eller mindre detektivisk art. Nogle af disse fund er endnu ikke færdigundersøgt, om andre foreligger foreløbige publikationer.

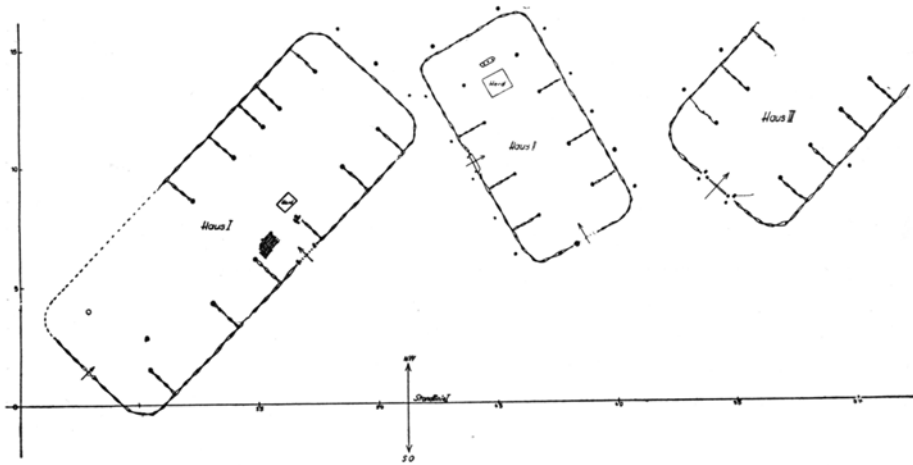

Fig. 14. Plan over hustomter ved Einswarden. — Efter W. Haarnagel.
Plan of house sites at Einswarden.

I Einswarden på venstre bred af Weser, tæt ved flodens udløb i Nord-søen udgravedes i 1938 en sådan boplads¹⁵). Tre af de undersøgte huse – dateret til omkring Kristi fødsel – havde overordentlig stor lighed med Gørdinghuset (fig. 14). Her var de samme vægge af fletværk omkring tynde, tætstående stolper, her var de to indvendige stolperækker, her var båseskillerum (dog ikke af planker, men af fletværk), og ligesom i Gørding synes husene at have rummet både dyr og mennesker, omend grænsen mellem stald og stue ikke var særlig skarpt markeret. Rundt om husene stod – i en afstand af ca. en halv meter fra væggen og med en indbyrdes afstand af 1½–2 meter – stolper, som med stærk hældning pegede ind mod væggene (fig. 15). Disse stolper, der var svagere end husets indvendige bærestolper, tolkes af udgraveren, Werner Haarnagel, som støttestolper, der har skullet aflaste den svage væg for tagets tryk. »Man havde,« skriver han dog, »næsten det indtryk, at det drejede sig om

tagspær, som var blevet ført ned til jorden og gik ned i denne.« Til gunst for denne sidstnævnte teori, der altså forkastes af udgraveren (vistnok på grund af husenes lighed med det nedenfor nævnte Hodorfhus), kan – foruden overensstemmelsen med Gørdinghuset, hvor skråstiverteorien som nævnt må kasseres – fremføres, at skråstolpernes indbyrdes afstand og placering to og to over for hinanden ganske svarer til den stilling, som tagspærene må have indtaget. Da der ikke findes svære stolper i væggen, men denne overalt er bygget over ensartet tykke vægkæppe, kan der, skulle man synes, ikke have været nogen grund til at anbringe skråstiverne med en så påfaldende regelmæssighed.

Ved Hodorf i nærheden af Itzehoe fremdroges i årene 1935–37 hustomter, hvoraf navnlig een viste stor overensstemmelse med husene fra Einswarden¹⁶). Ligesom disse havde Hodorfhuset udvendige stolper. Stolperne stod dog betydeligt tættere end ved Einswardenhusene. Dertil var de lodretstående og dannet af trekantet tilhugget træ (eg). Undersøgeren mener, at disse pæle har båret vandret liggende remme, på hvilke tagspærene har hvilet. Atter her har funktionen været at lette væggen for tagets tryk. Denne tolkning er sikkert rigtig. Nogen anden forklaring synes ikke mulig. Forklaringen udelukker dog visnok ikke, at huset kan have været af spændhustypen, thi remmen kan have ligget direkte ovenpå eller kun lidt hævet over jordoverfladen. Ved nutidens spændhuse ses der, som allerede nævnt, forskelligheder i tagets fundamentering. Undertiden er tagspærene enkeltvis stillet på sten, hvilket svarer til Einswardenhusenes jordgravede spær, til andre tider hviler de på remme, der

Fig. 15. Væg med udvendige skråstolper fra hustomt på bopladsen i Einswarden.
Efter W. Haarnagel.

Wall with exterior slanting posts from house ruin at the Einswarden settlement.

igen er understøttet med enkeltliggende sten eller underbygget med lave stenmure. I Hodorfhuset har tagspærene hvilet på remme. Rømmene har blot ikke som ved de moderne huse været understøttet af sten eller murværk, men med pæle. Hodorfhuset er antagelig bygget i 1. årh. e. Kr.

Meget lig disse to fund er en række hustomter fra tidlig jernalder på den hollandske boplads ved Eziŋge nær Groningen¹⁷). Det fremgår ikke med tilstrækkelig tydelighed af de foreliggende meddelelser, hvorledes de ydre stolpers stilling her har været. Dog synes det, som om begge typer, såvel de skrå som de lodrette stolper, forekommer. Udgraveren, A. E. van Giffen, opfatter de ydre stolper som støttestolper for taget.

Ovennævnte fund synes klart at vise, at der består en forbindelse mellem den ydre stolperække og den spinkle, risflettede væg uden en eneste kraftig stolpe. De to ting hører sammen, og hvori samhørigheden består, derom hersker der almindelig enighed mellem de forskellige, der har beskæftiget sig med huse af denne art. Den spinkle væg har ikke alene kunnet bære trykket af taget. Den har på en eller anden måde skullet aflastes, og dertil har de ydre stolper tjent. Marskhusenes særlige betydning ligger deri, at de viser os disse stolpers stilling, som kan være lodret, men som også kan være skrå med stærk hældning ind mod huset.

Mere kan næppe siges med sikkerhed på grundlag af de sydlige fund. Men hvor de tier, taler Gørdinghuset. Den ydre stolperækkes varierende og til dels meget store afstand fra husvæggen i forbindelse med grusstribene, der følger væggene, men holder en vis afstand fra disse, synes at vise, at det, som har støttet huset, ikke har været »løse« skråstivere, ej heller en svalegangskonstruktion.

Tilbage bliver muligheden af et til jorden gående tag, og der er, mener jeg, grund til at antage, at ikke alene Gørdinghuset, men også husene fra Einswarden og sandsynligvis Carolathuset har haft tag af denne art. Om resten af de ovenfor nævnte fund kan kun siges, at det ikke synes ganske udelukket, at også disse huse kan have været spændhuse.

*

Så tidligt som i 1928 påviste Gudmund Hatt, at der indenfor gruppen af ældre jernalders bondehuse findes to typer, nemlig typen med lervæg og typen med jordvæg¹⁸). Denne inddeling er senere blevet mangfoldigt bekræftet, og langt de fleste af de talrige jernalderhustomter, som i de sidste 25 år er blevet undersøgt, er af udgraverne henført til den ene eller den anden af de to typer. Undertiden kan man synes, at disse bestemmelser er foretaget med en sikkerhed, der er større, end materialet tillader. Med Gørdinghustypen som udgangspunkt kan der være grund til at pege på, at flere forskellige typer af såvel jord- som lervægshuse under visse omstændigheder vil give samme udgravningsbillede, så at

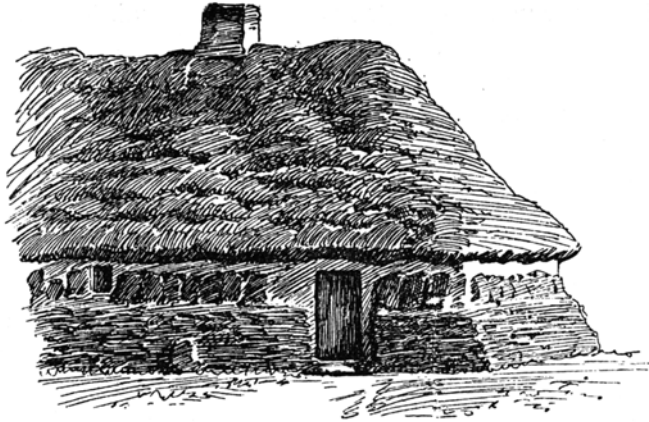

Fig. 16. Lerklinet hus fra Herningegnen. For at beskytte væggen mod fugtighed er der anbragt et tørvedige rundt om huset. — Efter R. Mejborg.
Clay-plastered house from Herning area. To protect the wall against damp a mound of peat has been raised around the house.

spørgsmålet om væggenes udseende i mange tilfælde ikke uden videre lader sig løse.

Som kendetegn på, at et hus har haft jordvæg, benyttes ofte det forhold, at der rundt om husets indre rum ligger et frit bælte, hvis ydre begrænsning er en brolægning, et brandlag eller lignende. I dette bælte antages jordvæggen at have stået. Findes der langs inderkanten af en sådan »jordvæg« lerlag – evt. i forbindelse med en pælerække – tydes dette som rester af en lerbeklædning, der – holdt på plads af et træpanel – har dækket væggens inderside. Men et lervægshus af spændhustypen, hvor spærene ikke har efterladt sig spor, hvilket meget let kan tænkes, og hvor måske ikke engang de tynde vægkæppe kan erkendes, kan fremtræde på ganske lignende måde. Det frie bælte er da rummet mellem væg og tagskæg. Stenlægninger, gruslag o. lign. foran huset har støttet sig til tagranden, evt. sendt tunger ind foran indgangsdøren, og tænker man sig taget beklædt med græs- eller lyngtørv, som man kender det fra nutidsspændhuse, da kan denne beklædning meget vel tænkes under en brand at have skærmet husets nederste dele således, at et udføget brandlag har lejret sig i en vis afstand fra husvæggen.

Men et lignende udgravningsbillede kan tænkes opstået på en helt tredje måde. Det var i ældre tid skik, at man for at beskytte de klinede vægge mod vejrliget i årets barske måneder »satte træk for væggene«⁸⁾, d. v. s. at man rundt om huset anbragte et indtil to alen højt tørvedige op ad væggen (fig. 16). Atter her vil et udføget brandlag lejre sig et stykke fra husets indre rum, og stenlægninger og gruslag lagt i vinterhalvåret vil ligeledes holde en vis afstand fra væggen. Selv en ubeskadiget hustomt, der – som det undertiden kan træffes på heden – henligger

med høje, bevarede vægvolde, tør man med kendskab til denne skik ikke uden videre henregne til jordvægshusene.

Som et eksempel på en hustomt, der uden tvivl er fejlbestemt, kan nævnes et af Ginderuphusene¹⁹). Huset tydes som et jordvægshus p. gr. a. et frit bælte mellem husets indre rum og et udføjet brandlag. Tynde pæle langs væggen inderkant menes at have støttet et træpanel, som igen har støttet væggen lerbeklædning, af hvilken der fandtes talrige brændte rester. Mængden af brændt lerklining i huset var imidlertid så stor, at udgraveren må ty til den noget søgte forklaring, at en risflettet og lerklinet væg har været rejst oven på jordvæggen, der altså skulle have været ret lav. Denne forklaring er næppe rigtig. Huset har sikkert enten været et spændhus eller et almindeligt lerklinet hus i vinterdragt.

Hermed være ikke sagt, at jordvæggen med lerpanel ikke har eksisteret. Med ovenstående har jeg blot villet påpege nødvendigheden af at søge nye veje til bestemmelse af visse huses vægkonstruktion – problemer, som man har været lidt for tilbøjelig til at tro var løste – og samtidig har jeg villet styrke en mistanke om, at spændhuset måske ikke er slet så sjælden en konstruktion i danske oldtidshusfund, som man umiddelbart skulle tro.

★

Hvor vidtstrakt en udbredelse den ældre jernalders spændhus har haft, fortæller det yderst sparsomme materiale os kun lidt eller intet om. At flertallet af ovennævnte mere eller mindre sikre fund hører hjemme i egnene omkring Nordsøkysten, siger i første omgang intet, thi det hænger sammen med de gunstige bevaringsforhold, som marskegnene byder den ellers vanskeligt påviselige, spinkle trækonstruktion.

Heller ikke om typens oprindelse kan der siges meget. Den forudgående periode, bronzealderens husformer, er som bekendt et af dansk arkæologis mørke punkter. Typologisk set synes Gørdinghuset at stå grundformen nær. Denne grundform må vel have været et rundt telt bygget af rafter og tækket med lyng, strå eller tørv – en hytteform, der ikke er ulig nutidens lappekåter. Sådanne telthytter har helt op til nutiden kunnet træffes i egne af Tyskland²⁰), og også herhjemme findes de²¹) side om side med det næste trin i rækken, spændhuset uden vægge og indvendige stolper. Det skulle ikke undre, om disse Gørdinghustypens to nære slægtninge også i keltisk jernalder har været at finde her i landet. Men disse husformer efterlader sig så svage spor i jordbunden, at kun en meget omhyggelig undersøgelse i forbindelse med heldige fundomstændigheder vil kunne afsløre dem.

Sådanne luftige, let rejste og let forgængelige husformer har vel ikke været særlig velegnede til beboelse under jernalderens barske klima; derfor indsatte man lunende vægge og stivede af med indvendige stolper. Mod Bronzealderens varmere vejrlig kunne de derimod sikkert yde til-

strækkeligt læ. Muligvis har vi her forklaringen – eller en del af forklaringen -- på, at bronzealderens huse hidtil har spottet arkæologernes søgen.

SUMMARY

A Village House on Gørding Heath.

In 1949 an investigation was made on Gørding Heath in Northwest Jutland of a Celtic Iron-Age village. Of the seven houses which comprised the village and which lay in undisturbed heath land three were investigated and proved in all three cases to have been burnt down. One of these houses, the westernmost in the village, furnished interesting particulars of the method of construction. This article deals only with that house.

The interior disposition of the house was the usual one for this type, with cattle stalls in the east end and living quarters in the west. The walls consisted of thin poles which bore wattles with a plastering of clay (figs. 1, 2 and 3). A remarkable feature was that the walls appeared everywhere to have fallen inwards, into the house (fig. 1). The possibility that there had been an earth wall on the outside of the clay wall must be rejected as there would in that case have been more substantial evidence than the low undulations which were all that could be seen on the heath before the excavation commenced. Within the house, as usual in this type, remains of two rows of roof-bearing posts were found. More unusual, however, were traces of posts which were found *outside* the house. These post holes were very shallow, and it is likely that a number of them were not deep enough to be recognised as such. They appear to comprise a rectangular figure enclosing the house (fig. 2). At two points strips of gravel could be seen, running parallel with the walls but at no point stretching in to them (fig. 1).

The house has clearly had clay-plastered walls, and the roof has been carried by internal pillars. The problem remains of explaining the exterior post holes. A surrounding gallery is scarcely feasible as the post holes are too shallow for such a purpose. Nor is the theory probable that the holes are the marks left by inclined shoring beams supporting the roof, as at the eastern end the holes lie two meters from the wall. Moreover neither of these theories explain why the two strips of gravel keep a distance from the walls approximately that of the outer post holes. The third and most likely explanation is that illustrated in figs. 7—8. The roof has been continued down to the ground. This postulate agrees well with all the observed data. It explains the shallowness of the post holes (one of them, of which a section was taken, even sloped inwards. Cf. fig. 3 B); it explains why the distance of the row of holes from the gable-end is greater than that from the sides (fig. 7); it explains the distance of the gravel strips from the house wall; and finally it explains why the walls fell inwards into the house during the fire (fig. 9). The flimsy wall, apparently completely unsuitable for supporting the weight of a roof, is also perfectly explained under this theory.

The following details of the inner arrangement of the house may be listed: there must have been a transverse party wall separating the living room from the cattle stalls. The individual stalls can also be clearly seen, the partitions having been formed of planks set vertically (figs. 11—12). The floor of the

individual stalls could be seen to have been worn down closest to the house walls, a phenomenon which must have been due to the cattle scraping with their forefeet. We can thus conclude that the cattle stood with their heads towards the outer walls.

Houses with roofs continuing all the way down to the ground, the so-called "spændhus", can be found to this day and it is just in West Jutland that they are fairly common. They are normally used as outhouses, though on rare occasions they can be seen employed as dwellings (fig. 13).

House-ruins with post holes outside the house itself are known sporadically both within Denmark and abroad. In some of these cases, however, it is almost certainly the case that the holes are traces of an outer gallery. A series of houses discovered in the marsh areas of Northwestern Germany and of Holland show many points in common with the Gørding house. Among these the likeness is particularly striking in the case of the houses on a settlement site in Einswarden (figs. 14—15). On a basis of the Gørding house it appears reasonable to conclude that the Einswarden houses have been "spændhuse".

Finally attention is directed to the fact that houses of the "spændhus" type can very easily be confused with houses with earth walls, as in both cases stone paving, gravel tracts and the like will appear at some distance from the inner room of the house. Moreover the normal claywalled house gives a similar picture on excavation when, as the custom was, it was surrounded in the winter months by a rampart of sods (fig. 16).

The typological predecessors of the Gørding house, the "spændhus" without walls and without interior postholes, occurs to this day and it is probable that this simple type of house was also in use during the Celtic Iron Age. Such houses, however, leave only slight traces and are very difficult to detect. It is possible that this provides the explanation of why houses from the Bronze Age are almost entirely unknown in Denmark.

Harald Andersen.

★

NOTER

- ¹⁾ Fra Nat.mus. Arbm. 1928, s. 16. ²⁾ Arbm. 1930, s. 22. ³⁾ Arbm. 1930, s. 27. ⁴⁾ Aarb. f. nord. Oldk. 1938, s. 136 og s. 170. ⁵⁾ Nordisk tidsskrift 1940, s. 238. ⁶⁾ Smst., s. 239. ⁷⁾ Axel Steensberg: Den danske Bondegård, s. 94. 1942. ⁸⁾ R. Mejborg: Gamle danske Hjem, s. 94 og 96. Kbhv. 1888. ⁹⁾ H. Zangenberg: Landbrugsbygninger (i Det danske Landbrugs Historie. 1928). Samme i Skivebogen 1930, s. 34. Samme i Turistforeningens årbog 1935 og 37. R. Mejborg: Gamle danske Hjem, s. 96. Otto Lehmann: Das Bauernhaus in Schleswig-Holstein, s. 137. Altona 1927. ¹⁰⁾ Axel Steensberg: Den danske Bondegård, s. 38. ¹¹⁾ Arbm. 1928, s. 13. ¹²⁾ Aarb. 1946. ¹³⁾ E. Albrechtsen giver i Aarb. 1946, s. 57 en oversigt over fund af denne art. ¹⁴⁾ Mannus VI. Ergbd. 1928. ¹⁵⁾ Werner Haarnagel: Der Ursprung des Niedersachsenhauses (i »Urgeschichtsstudien beiderseits der Niederelbe« ved G. Schwantes). ¹⁶⁾ Offa, bd. 2, s. 31 (W. Haarnagel). ¹⁷⁾ Germania XX, s. 40. ¹⁸⁾ Aarb. 1928, s. 256. ¹⁹⁾ Arbm. 1930, s. 20. ²⁰⁾ K. G. Stephani: Der älteste deutsche Wohnbau, s. 10. 1902. ²¹⁾ R. Mejborg: Om Bygningsskikke i Slesvig, s. 22—23. Kbhv. 1891.